

Risto Marjomaa

Sissisodasta terrorismiin

Nyt, talvella 2002, ajankohtaista uutisretoriikkaa on "sota terrorismia vastaan". Mitä terrorismi oikeastaan on, miten terrorismi vertautuu sissisotaan ja voiko terrorismia vastaan käydä sota?

Sissisodan määritelmä ja olemus

Sissisota on sodankäynnin muoto, johon turvaudutaan silloin, kun vihollisen ylivoima tekee avoimen yhteenoton epäedulliseksi. Vastoin strategian yleisiä perusteita sissit luopuvat, ainakin osittain, suojaamasta omaa tukialuettaan ja sen siviiliväestöä. Näin heitä ei voi pakottaa avoimeen taisteluun uhkaamalla heille elintärkeitä kohteita. Sissisodassa ei ole selkeitä rintamia. Se koostuu äkillisistä, lyhyistä yhteenotoista eri puolilla laajaa aluetta, joka saattaa päällisin puolin olla enemmän tai vähemmän vihollisen hallinnassa.

Myös päämääränsä osalta sissisota poikkeaa perinteisen länsimaisen sodankäynnin perusteista. Sen tavoitteena ei ole niinkään vihollisen fyysisen vastuskyvyn tuhoaminen kuin sen henkisen taistelutahdon lamauttaminen. Sissisodan materiaaliset kustannukset ovat yleensä suhteellisen vähäisiä, mikä mahdollistaa taistelun jatkamisen pitkään. Sissien kukistaminen saattaa sen sijaan vaatia suurta, hyvin varustettua armeijaa, jonka on kyettävä toimimaan tehokkaasti laajalla alueella. Tällaisen armeijan ylläpitäminen voi pitkällä aikavälillä osoittautua hyvinkin kalliiksi sekä kustannuksissa että ihmishengissä mitattuna.

Aika on siis sissien puolella. Pitkittyvän sodan kustannukset saattavat vastapuolella nousta niin suuriksi, ettei taistelun jatkaminen enää näytä mielekkäältä asetettuihin tavoitteisiin nähden. Parhaassa tapauksessa loppumattomalta vaikuttava sota heikentää vihollisen resursseja ja taistelutahtoa siinä määrin, että sissit voivat siirtyä avoimeen sodankäyntiin.

Tehokkain keino taistella sissejä vastaan on iskeä heidän heikkoon kohtaansa, huoltoyhteyksiin. Saadaksean elintarvikkeita ja muuta huoltoa sissit joutuvat turvautumaan siviiliväestön salaiseen tukeen alueella, joka on ainakin osittain vihollisen valvonnassa. Aseiden ja ammuksien suhteen tilanne on vieläkin tukalampi. Menestyksekkäs sissiarmeija tarvitseekin yleensä ulkopuolisen tukijan, joka ei muodollisesti osallistu sotaan, mutta avustaa sissejä enemmän tai

vähemmän salaa.

Jos sissien yhteydet sisäisiin ja ulkoisiin tukijoihinsa katkaistaan, he menettävät pian kykynsä jatkaa sotaa. Sissejä tukeva siviiliväestö joutuu elämään vihollisensa armoilla, ja se kyettäisiin periaatteessa teloittamaan, karkottamaan asuinalueiltaan tai sulkemaan keskitysleireille. Ulkopuolinen tukija voitaisiin puolestaan pakottaa avoimeen taisteluun hyökkäämällä sen kimppuun. Tällaisten keinojen käyttöä rajoittavat kuitenkin sodankäyntiä koskevat kansainväliset lait ja säännökset.(1) Siviilien suojaksi on tehty joukko sopimuksia miehitettyjen alueiden siviiliväestön kohtelusta, ja ulkopuolinen tukija voi aina vedota viralliseen asemaansa sotaa käymättömänä maana välttyäkseen vastatoimilta.

Sissisota ja sodan lait

Sodan lakien on tietenkin tarkoituskin rajoittaa sodan osapuolien käytössä olevia keinoja. Niitä ei ole tehty sodankäynnin helpottamiseksi, vaan humanitaarisista syistä sodan tuhojen ja väkivallan lieventämiseksi. Sääntöjen muodostamista sodan periaatteessa kahlehtimattomalle väkivallalle on toisinaan kritisoitu toivottomaksi ja tekopyhäksikin, mutta ilman niitä ihmiskunnan historia olisi kiistatta ollut vieläkin väkivaltaisempaa. Huolimatta tarpeellisuudestaan sodan lakien hankaluutena on vaatimus, ettei niiden noudattaminen saa kohtuuttomasti vaarantaa osapuolien kykyä tavoitella voittoa. Sotia käydään elintärkeiksi miellettyistä syistä eikä ole kohtuullista odottaa asianosaisten noudattavan sääntöjä, jotka voisivat edesauttaa niiden tappiota. Niinpä sotaa koskevat lait on pyritty muovaamaan muotoon, joka haittaisi sodankäynnin tehokkuutta mahdollisimman vähän ja sitoisi molempien puolten käsiä samalla tavoin.

Tältä osin sissisota on kahden vuosisadan ajan muodostanut ongelman länsimaisille periaatteille sodan laeista ja oikeuksista.(2) Sissien yksipuolinen hyötyminen siviiliväestöä väkivallalta suojaavilta säännöiltä pantiin merkille jo Ranskan vallankumousta seuranneiden sotien aikana 1800-luvun alussa. Niinpä sissit haluttiin nähdä lainsuojattomana ryhmänä, jota vastaan taistellessa kaikkia sodan lakeja ei välttämättä tullut noudattaa. Tällaista näkemystä vahvisti sissisodan luonne altavastaajan sotana, joka uhkasi kaventaa johtavien suurvaltojen sotilasmahtia.

Seuraavan vuosisadan aikana sissisota yleistyi länsimaissakin siinä määrin, että vihdoin Haagin rauhankonferenssissa vuonna 1907 suurvallat vastahakoisesti myönsivät sisseille virallisen sodankävijän aseman. Samalla ne pitivät kuitenkin huolta siitä, että oikeutetulle sissisodalle asetettiin rajoituksia, joita sissien oli lähes mahdoton noudattaa. Heidän oli ulkoisin tunnuksin erotuttava selvästi sodan osapuoleksi sekä kannettava aseitaan avoimesti. Kumpikin vaatimus kavensi oleellisesti sissien kykyä kätkeytyä ja välttää näin avointa yhteenottoa ylivoimaista vihollista vastaan.

Sissien oikeudet nousivat uudestaan esiin 1900-luvun jälkipuoliskolla, jolloin kylmää sotaa käyvät suurvallat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat liittolaisineen kohtasivat sissejä eri puolilla maailmaa. Sekä ideologisista syistä että laajemman valtapiirinsä ansiosta

sissisota kosketti erityisesti jälkimmäistä. Läntisten siirtomaavaltojen hajotessa niiden alusmaissa nousseet vapautusliikkeet turvautuivat järjestään sissisotaan, mikä tarjosi niille entistä myönteisemmän kansainvälisen julkisuuskuvan. Neuvostoliitto käytti tilaisuutta hyväkseen ja omaksui varauksellisen myönteisen asenteen sissiliikkeisiin, joten Yhdysvallat joutui lopulta taipumaan kansainvälisen painostuksen edessä sissien oikeuksien vahvistamiseen.

Yhdistyneiden Kansakuntien perussopimuksen sodankäyntiä koskeviin pykäliin vuonna 1977 tehdyissä lisäyksissä sissit rinnastettiin tietyin varauksin tavallisiin sotilaisiin ja heille myönnettiin pääosin samat oikeudet. Tärkein muutos aiempaan oli, ettei sissejä enää vaadittu kantamaan aseitaan näkyvästi muulloin kuin taistelutilanteessa. Sissiliikkeiden tukijat tulkitsivat tämän niin, että aseet saattoi pitää kätkössä, kunnes niillä avattiin tuli, ja että sissit saattaisivat piileskellä siviiliväestön joukossa viime hetkeen asti. Yhdysvallat vastusti tällaista kaikenkattavaa tulkintaa ja kieltäytyi lopulta ratifioimasta vuoden 1977 lisäystä tältä osin, mutta käytännössä sissien arvovalta ja oikeudet tunnustettiin entistä laajemmin.(3)

Samalla kun sissien kansainvälinen asema helpottui, heidän sotilaallinen tilanteensa kuitenkin vaikeutui. Tappiollisen Vietnamin sodan jälkeen Yhdysvaltain sotavoimat ryhtyi tehostamaan puutteellisiksi osoittautuneita oppejaan sissisodankäynnistä. Parantunut tekninen tiedustelu, sotilaiden erikoiskoulutus sekä poliittisen ja sosiaalisen ulottuvuuden korostettu huomioiminen mahdollistivat tehokkaan sissien vastaisen taistelun entistä vähäisemmällä miesmäärillä, joskaan ei välttämättä pienemmillä taloudellisilla kuluilla. Toisaalta myös Yhdysvallat alkoi kylmän sodan viimeisessä vaiheessa entistä innokkaammin aseistaa ja kouluttaa vastapuolen alueella toimivia sissiliikkeitä.

Sissisodan vastaisen sodankäynnin kehittyessä sissit joutuivat entistä riippuvaisemmiksi ulkopuolisista tukijoistaan. Niin kauan kuin kylmän sodan maailma pysyi jakautuneena toisilleen vihamielisiin leireihin menestyksekkään sissitoiminnan edellytykset olivat vielä olemassa. Neuvostoliiton romahdus 1990-luvun taitteessa poisti kuitenkin mahdollisuuden nojata yhden supervallan tukeen toista vastaan. Perinteisen sissisodan keinot vastustaa tehokkaasti koulutettua nykyaikaista armeijaa osoittautuivat entistä rajallisemmiksi, joskaan eivät täysin hampaattomiksi, kuten Tshetsjeniassa jo vuosia käyty sota puolikuntoista Venäjän armeijaa vastaan on osoittanut. Yhdysvaltain kaltaisen suurvallan suurimmaksi uhkaksi on kuitenkin alkanut nousta vielä sissisotaakin hajautetumpi ja avoimia yhteenottoja kaihtavampi tapa käyttää väkivaltaa poliittisten päämäärien ajamiseen, terrorismi.

Mitä on terrorismi?

Terrorismin käsitteen kattava määrittäminen on osoittautunut vaikeaksi tehtäväksi. Joissakin tulkinnoissa korostetaan teon merkitystä rajaamalla terrorismi pelkäksi toimintatavaksi, poliittisten päämäärien ajamiseksi väkivallan tai sen uhan avulla.(4) Näin avoin tulkinta kattaa kuitenkin kaikki sodankäynnin muodot hämäärtäen

samalla koko termin merkityksen. Viime kädessä sota on aina poliittisten päämäärien ajamista väkivallan avulla, mutta jos kaikki sota on terrorismia, ei termille jää todellista omaa sisältöä.

Jos terrorismilla siis halutaan olevan muukin kuin pelkkä moraalisen tuomion sisältävä merkitys, se tulee kyetä selkeästi erottamaan tavanomaisesta sodankäynnistä. Käytännön tasolla terroristeiksi kutsutaan yleensä salamurhia, pommi-iskuja ja muita yksittäisiä väkivallantekoja tekeviä, kaikkea avointa yhteenottoa välttäviä ryhmiä, jotka pyrkivät elämään pysyvästi siviiliväestön keskuuteen piiloutuneina. Tällaisenaankin terrorismin juuret ulottuvat vuosituhansien päähän, joskin termi otettiin käyttöön vasta Ranskan vallankumouksen aikoihin 1790-luvulla. Kiinnostavaa kyllä, terrorismilla viitattiin aluksi tasavaltalaisen hallituksen pakkokeinoihin omia kansalaisiaan kohtaan, joten se koski nimenomaan valtiovallan toimintaa. Seuraavan vuosisadan mittaan merkitys kääntyi ympäri saaden modernin sisältönsä ääriryhmien toimintana valtiota vastaan.(5)

Terrorismin ja sissisodan välinen rajanveto ei sekään ole helppoa. Terroristin voi sanoa edustavan sissisodan äärimmäistä muotoa, jossa yhteenotot on korvattu täysin kätkeytymisellä ja terroriteot ovat ainoa merkki taistelun jatkamisesta. Poliittiset tavoitteet syrjäyttävät täysin taistelutoiminnan. Vanhaa sanontaa muotoillen voikin sanoa, että terrorismi on sodan jatkamista poliittisin keinoin.(6)

Kansainvälisen lain kannalta eräänlaisen erotuksen sissiliikkeiden ja terroristijärjestöjen välille voi tehdä luokittelemalla terroristeiksi ne, jotka itsekkin katsovat asettuvansa sodan lakien ulkopuolelle.(7) Koska terroristit välttelevät kaikkea avointa yhteenottoa vihollisensa sotavoimien kanssa, he joutuvat usein etsimään kohteensa siviiliväestön parista. Näin he rikkovat tietoisesti sodankäynnin vakiintuneita moraalisia periaatteita, eikä heille yleensä haluta myöntää kansainvälisten sopimusten määrittämää asemaa sotaa käyvänä osapuolena. Terroristi määritellään rikolliseksi, mikä ainakin teoriassa erottaa hänet selkeästi sissistä.

Käytännössä tällaisen eron tekeminen voi kuitenkin olla hankalaa. Sissien toiminta muistuttaa toisinaan paljolti terroristijärjestöjen menetelmiä äkillisine iskuineen ja nopeine pakoineen. Terroristit puolestaan mielellään mieltävät itsensä sisseiksi korostaakseen arvoaltaansa ja oikeuksiaan kansainvälisen lain silmissä. Viime kädessä tulkinta riippuukin tulkitsijan poliittisista näkemyksistä, kuten voi huomata vertaamalla eri tahojen suhtautumista toisalta 1900-luvun alkupuolen Palestiinan aseellisiin sionistijärjestöihin ja toisalta vuosisadan loppupuolen palestiinalaisiin vastarintajärjestöihin.

Terrorismin on toisinaan sanottu vainoavan vain demokraattisesti hallittuja valtioita, ei totalitaarisia järjestelmiä. Väite ei pidä paikkaansa, kuten Francon ajan Espanjassa järjestäytynyt baskien terroristijärjestö ETA, tai Kiinan kansantasavallan alueella toimivat separatistijärjestöt osoittavat. Väite perustuneekin pääosin haluun nähdä terrorismi mahdollisimman kielteisessä valossa. Terroristijärjestöjen on epäilemättä helpompi toimia avoimessa kuin suljetussa yhteiskunnassa, mutta niiden valitsema toimintatapa johtuu viime kädessä pikemminkin vastustajan sotilaallisesta ja poliittisesta ylivoimasta. Vauras ja hyvin järjestäytynyt demokratia pystyy

helpommin pakottamaan vihollisensa maan alle kuin köyhä kehitysmää, jota vastaan voi suhteellisen vähäisin voimavaroin käydä menestyksestä sissisotaa.

Kylmä sota ja terrorismi

Terrorismin leimautuminen erityisesti läntisten demokratioiden vitsaukseksi johtuu osin kylmän sodan ajasta. Neuvostoliitto saattoi vastapuolta helpommin tukea terroristeja tarvitsematta pelätä sisäpoliittisia seurauksia, jos se olisi jäänyt kiinni toiminnastaan. Niinpä itäblokin valtiot rakensivat vähitellen laajan tukioorganisaation lännessä toimiville terroristijärjestöille tehostaen näiden toimintaa. Yhdysvallat liittolaisineen ei poliittisista ja ideologisista syistä voinut tehdä samoin. Terrorismin länsimaiden vastainen ilme korostui lisäksi Palestiinan tilanteen katkeroittamien radikaalien arabivaltioiden ryhtyessä tukemaan Israelia ja sen läntisiä liittolaisia vastustavia terroristijärjestöjä.

Kylmän sodan alkuvaiheissa 1950-luvulla Yhdysvallat ei poliittista ja sotilaallista toimintaansa muovatessaan vielä määritellyt terrorismia omaksi alalajikseen, vaan tulkitsi terrori-iskut osaksi sissisodankäyntiä. (8) Terroristijärjestöjen aktiivisuuden kiihtyessä seuraavalla vuosikymmenellä niiden toimintatavan ero perinteisiin sissiarmeijoihin nähden alkoi kuitenkin käydä ilmeiseksi. Lentokonekaappausten ja yhdysvaltalaisiin siviileihin kohdistuneiden murhien ja kaappausten yleistyessä johtava läntinen suurvalta alkoi kehittää erityistä terrorismin vastaista strategiaa. Alkuvaiheessa keinot olivat korostetun poliittisia. Yhdysvallat pyrki aikaansaamaan kattavan kansainvälisten sopimusten verkon, jonka avulla terrorismi tulkittaisiin yksiselitteisesti rikoslain piiriin kuuluvaksi toiminnaksi. Näin terroristeilta vietäisiin mahdollisuus löytää turvapaikka tai tukijoita, ja heidän jahtaamisensa voitaisiin jättää poliisien tehtäväksi.

Yritys osoittautui mahdottomaksi toteuttaa. Terrorismin tuomitseminen pelkästään keinojensa takia ei saavuttanut yksimielistä kannatusta. Monien mielestä oikean asian puolesta tehdyt terroriteot olivat hyväksyttäviä. Tällaiseen näkemykseen oli myös vahvat perustelunsa. Maanalaisen aseellisen toiminnan täydellinen kieltäminen olisi merkinnyt samalla väkivalloin hallitsevan totalitaarisen järjestelmän tukemista. Länsimaatkaan eivät olisi olleet valmiita tuomitsemaan Ranskan toisen maailmansodan aikaista vastarintaliikettä terroristijärjestöksi huolimatta sen käyttämistä menetelmistä. Sama koskee paljolti suomalaisten asennetta salamurhaaja Eugen Schaumaniin.

Yhdysvallatkin ymmärsi hyvin aiheeseen liittyvät ongelmat eikä halunnut rajata terrorismia liian selvästi pelätessään tulkinnan osuvan myös sille tärkeisiin ryhmiin, kuten Kuuban kommunistista hallitusta vastaan toimiviin pakolaisjärjestöihin. Ilman terrorismin tarkkaa määritelmää kansainvälisen terroristilain aikaansaaminen oli kuitenkin viime kädessä mahdotonta. Yhdysvaltojen vuonna 1972 Yhdistyneissä Kansakunnissa ajama luonnos terrorismin tuomitsemisesta kaikissa muodoissaan kaatui lopulta tähän ongelmaan. Samoin on käynyt kaikille myöhemmille yrityksille saada maailmanjärjestö luomaan yksiselitteinen sopimus terroristilaeista, joskin terrorismi tuomittiin epämääräisemmässä muodossa vuoden

1977 peruskirjan lisäyksessä.(9)

Huomattuaan kansainvälisen yhteistyön riittämättömyyden Yhdysvallat alkoi etsiä uusia keinoja taistelussaan pahenevaa terroristiongelmia vastaan. Poliisin, tiedustelupalvelujen sekä eri hallinnonalojen yhteistyön tiivistäminen osoittautui sekin riittämättömäksi terrorismin kansainvälisen luonteen vuoksi. Yhdysvaltoja vastustavat terroristijärjestöt löysivät tukikohtia siihen vihamielisesti suhtautuvista maista, ja niiden verkostoja oli mahdotonta hajottaa kansallisin poliisitoimin. Seuraava askel oli hyväksyä periaate talouspakotteista terroristeja suojelevaa valtiota kohtaan. Tämäkin keino osoittautui kuitenkin tehottomaksi, sillä taloudellisesta mahdollisuudesta huolimatta Yhdysvallatkaan ei kyennyt pakotteilla vakavasti vahingoittamaan Libyan kaltaisia valtioita, joilla ei ollut läheisiä kauppasuhteita yhdysvaltalaisien yritysten kanssa.

(10)

Kansainvälisen terrorismin uhan kasvaessa presidentti Ronald Reaganin hallitus päätti 1980-luvun alkupuolella hyväksyä myös sotilastoimet terroristeja tukevia valtioita vastaan. Huolimatta Yhdysvaltain sotilaallisesta kyvystä iskeä lähes missä päin maailmaa tahansa tämäkään keino ei osoittautunut tehokkaaksi. Monimutkaisten salaisten verkostojen takana toimivien terroristien tukijoiden osoittaminen ei ollut helppoa, ja kylmän sodan jakamassa maailmassa sotilastoimet sisälsivät aina laajemman yhteenoton vaaran. Neuvostoliiton ja sen liittolaisten rankaiseminen sotilaallisesti oli täysin poissuljettua, eivätkä Yhdysvaltain ulkopoliittiset edut aina suosineet aseellista hyökkäystä edes muutoin mahdollisena pidettyä kohdetta vastaan. Libyan pommittaminen huhtikuussa 1986 jäi ainoaksi käytännön seuraukseksi Reaganin kovennetuista otteista, eivätkä tämänkään sotaretken tulokset olleet erityisen rohkaisevia.

(11)

Kohdistamalla vastatoimia terrorismia tukevia valtioita vastaan Yhdysvallat tunnusti samalla epäsuorasti terrorismin poliittisen luonteen. Valtioiden välinen toiminta on aina poliittista, eikä valtio voi määritelmällisesti olla rikollinen, vaikka propagandassa näin toisinaan kernaasti väitetäänkin. Samaan aikaan suurvallan sisäinen lainsäädäntö kuitenkin kohteli terroristeja yhä korostetummin rikollisuuden piiriin kuuluvana ongelmana. Lokakuussa 1984 Yhdysvalloissa hyväksyttiin laki, jonka mukaan yhdysvaltalaisia panttivankeja ulkomailla ottaneet terroristit voitiin tuomita sen omissa tuomioistuimissa. Määritelmää tiukennettiin seuraavina vuosina koskemaan myös muunlaatuista terrorismia.(12)

Käytännössä Yhdysvallat vaati näin yksipuolista oikeutta käsitellä tuomioistuimissaan ulkomaalaisten ulkomailla tekemiä rikoksia. Libyan pommittaminen osoitti, että se katsoi itsellään olevan oikeuden myös aloittaa sotatoimet ketä tahansa terrorismin tukijana pitämänsä maata vastaan ilman mitään kansainvälistä päätöstä asiassa. Terrorisminvastainen taistelu oli alkanut muuttua välineeksi Yhdysvaltojen poliittisen ja sotilaallisen vallan kasvattamiseksi muiden valtioiden kustannuksella.

Neuvostoliiton hajoamisesta syyskuun yhdenteentoista

Kylmän sodan päättyminen Neuvostoliiton hajoamiseen poisti yhden terroristijärjestöjen keskeisistä tukijoista ja heikensi aluksi niiden toimintamahdollisuuksia. Ainoana suurvaltana Yhdysvallat pystyi levittämään valtapiiriään niin, että se saattoi ahdistaa sitä vastustavia terroristeja lähes kaikkialla maailmassa. Jäljellä olevia terroristeja tukevia valtioita kyettiin myös uhkaamaan entistä uskottavammin sotilaallisella iskulla. Niinpä Libyan kaltaiset Yhdysvaltain mustalle listalle joutuneet valtiot katsoivat parhaaksi jäädyttää aiempaa apuaan terroristijärjestöille. YK:ssakaan ei enää kohdattu entisenlaista vastarintaa Yhdysvaltain tulkinnoille terrorismista; tosin johtava suurvalta ei enää muutenkaan kiinnittänyt entisenlaista huomiota heikentyneen maailmanjärjestön toimintaan.

Kaikki terrorismi ei tietenkään ole kohdistunut vain Yhdysvaltoihin. Esimerkiksi sen eurooppalaiset liittolaiset Iso-Britannia, Espanja ja Ranska joutuivat yhä torjumaan separatististen terroristijärjestöjen iskuja parhaansa mukaan. Niidenkin asema kuitenkin helpottui kansainvälisen tilanteen muutoksesta, ja keskinäinen yhteistyö terrorismia vastaan lisääntyi.

Muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen terroriteot yhdysvaltalaisia kohteita vastaan alkoivat kuitenkin jälleen lisääntyä. Kehitys oli itse asiassa varsin luonnollista, sillä Yhdysvaltain kasvava mahti hankki sille entistä enemmän vihollisia, joilla oli entistä rajallisemmat mahdollisuudet nousta avoimesti sitä vastaan. Kuten sodankäynnin luonteeseen kuuluu, tehokkaampien menetelmien luominen johtaa pian vastamenetelmien kehittämiseen. Yhdysvaltain terrorisminvastaisen toimintakyvyn paranemista seurasi pienellä viiveellä terroristijärjestöjen toiminnan tehostuminen. Globalisaatio ja kehittyvä tietotekniikka ovat helpottaneet terroristien liikkumista ja verkostojen luomista, ja teknologian kehitys on mahdollistanut entistä tuhoisammilla terroriteoilla uhkaamisen. Terroristien ammattitaidon kasvu on johtanut aiempaa kunnianhimoisempien ja paremmin soluttautumiselta suojautuneiden terroristiverkostojen kehittämiseen. Yhdysvalloissa syksyllä 2001 tehtyyn kaikkien aikojen tuhoisimpaan terrori-iskuun ei tarvittu paria veistä ihmeellisempää teknologiaa, mutta sen taustatyöhön osallistui suuri joukko ihmisiä paljastumatta ennen aikojaan.

Huolimatta terroristien toiminnan kiihtymisestä Yhdysvaltain ulkopolitiikan päähuomio kiinnittyi vuosien ajaksi sen kasvaneiden maailmanlaajuisten etujen varjelemiseen, mukaan lukien Kosovon sodan kaltaiset perinteiset sotilasoperaatiot. Vuonna 1998 Yhdysvaltojen lähetystöjä vastaan Itä-Afrikassa tehtyjen näyttävien terroristihyökkäysten jälkeen suurvalta turvautui jälleen oppiin sotilaallisesta iskusta terroristeja tukevia valtioita vastaan pommittamalla Sudania ja Afganistania.

Todelliseen koetukseen Yhdysvaltain terrorisminvastainen strategia joutui syyskuussa 2001 sen omalla alueella tehdyn, runsaat kolmetuhatta ihmishenkeä vaatineen terrori-iskun jälkeen. Iskun laajuus pakotti presidentti George W. Bushin hallituksen ankariin vastatoimiin tavanomaisen pommitusretken sijasta. Terrori-iskusta syytetyn al-Qaida -terroristijärjestön johto toimi suurinta osaa sisällissodan repimästä Afganistanista hallinneen, länsimaissa Talibanin nimellä tunnetun sotilaallisen järjestön alueella. Jälkimmäisen kieltäytyttyä luovuttamasta liittolaisensa johtajia yhdysvaltalaisille ilman näkyviä todisteita al-Qaidan osallisuudesta

terroristihyökkäykseen, Bushin hallitus päätti syrjäyttää Talibanin kokonaan vallasta.

Yhdysvaltain massiivinen, helmikuuhun 2002 mennessä jo kuukausia kestänyt ilmatuki Talibanin paikallisille afgaanivastustajille on merkinnyt uutta, merkittävää askelta läntisen suurvallan terrorisminvastaisessa strategiassa. Reaganin aikana sotilastoimilla tarkoitettiin lähinnä kostoiskuja terrorismia tukevia valtioita vastaan niiden pelottelemiseksi muuttamaan käyttäytymistään. Afganistanin sotaretken tarkoituksena on kuitenkin alusta alkaen ollut maata käytännössä hallinneen poliittisen organisaation syrjäyttäminen vallasta ja korvaaminen soveliaammalla. Vaikka Yhdysvaltain sotavoimat ovatkin tappioita välttääkseen tyytyneet murentamaan vihollisensa asemia turvallisesti ilmasta ja jättäneet maasotatoimet afgaaniliittolaisille, sen osallistumisella on ollut ratkaiseva osuus Taliban-hallituksen kaatumisessa.

Poliisitoimia vai sota terrorismia vastaan?

Terroristien tärkein etu on aina ollut, etteivät he tarjoa viholliselleen maalia, johon kohdistaa sotilaallisen ylivoimansa. Näkymätön ja nopeasti muotoaan muuttava vastustaja tekee suurvallankin sotilasmahdista haavoittuvaisen. Terrorismin tukijoiden kimppuun hyökkääminen ratkaisee ongelman näennäisesti muuttamalla taistelun perinteiseksi sodaksi, jossa sotavoimien koko ja teho ratkaisevat ja jossa terroristeilla ei näin ollen ole mahdollisuuksia. "Sota terrorismia vastaan" ei kuitenkaan ole mikään yksinkertainen ratkaisu terrorismin ongelmaan, sillä se kyseenalaistaa samalla yritykset rajata terrorismi politiikan ulkopuolelle ja leimata se rikollisuudeksi.

Yhdysvaltain hyökkäys Afganistaniin ei ole ollut pelkästään poliisitoimi, vaan sen tulokset tulevat olemaan myös poliittisia. Riippumatta Yhdysvaltain tavoitteista sodanjälkeisessä Afganistanissa sen aseiden turvin maahan mahdollisesti nouseva hallitus joutuu suhtautumaan suurvallan etuihin myötämielisesti. Sama koskee myös Afganistanin lähinaapureita strategisesti tärkeän Keski-Aasian alueella. Kaikki sotaan jollakin tavalla osallistuvat tahot joutuvat toimimaan pikemminkin etujensa pohjalta kuin al-Qaidan rikollista taustaa ajatellen. Pienen tukiryhmän voimin toimiva terroristijärjestö on näin noussut kansainväliseksi poliittiseksi tekijäksi.

Yhdysvaltojen Afganistanissa käyttämät menetelmät eivät nekään sovi yhteen rikollisuuden taltuttamiseksi tarkoitettujen poliisitoimien kanssa. Poliisilla on valtuudet vain ja ainoastaan rikollisen taltuttamiseen, ei ulkopuolisten vahingoittamiseen. Viattomien turvallisuus asetetaan etusijalle silläkin uhalla, että rikollinen pääsisi pakenemaan. Sodassa sen sijaan pyritään ensisijaisesti vihollisen taistelukyvyn lamauttamiseen. Tarpeetonta väkivaltaa, mukaan lukien siviilien vahingoittamista, vältetään vain jos sen katsotaan olevan mahdollista päätavoitteen ohella. Afganistanin ilmapommitukset ovat vaatineet satojen sivullisten hengen, mitä olisi poliisioperaatioissa mahdotonta hyväksyä.

Sodan ja terrorismin rajan hämärtyminen näkyy myös Yhdysvaltojen vangitsemien afgaanitaistelijoiden kohdalla. Yhdysvallat ei ole

ratifioinut vuoden 1977 lisäystä YK:n peruskirjaan niiltä osin kuin se käsittelee sissien oikeuksien laajentamista. Näin ollen se on voinut väittää etteivät taliban-taistelijat täytä sissisotilaille perinteisesti asetettuja ehtoja selkeistä ja näkyvistä tunnuksista. Suurinta osaa maata hallinneiden, tavanomaista sotaa panssarivaunujen ja ilmavoimien tuella käyneiden taistelijoiden laillisen sodankävijän aseman kiistäminen on kuitenkin niin heikolla pohjalla, että Yhdysvallat näyttääkin joutuvan joustamaan tulkinnastaan. Rintamalla al-Qaidan riveissä taistelleita sen sijaan tultaneen kohteilemaan rikollisina, vaikka heidänkin toimintansa Afganistanissa on muistuttanut pikemminkin vapaaehtoisten taistelijoiden kuin terroristien toimintaa. Jäsenyys terroristijärjestöksi leimatussa organisaatiossa ratkaissee kuitenkin heidän kohtalonsa.

Yhdysvaltain hyökkäykselle Afganistaniin löytyy vastine kahdeksan vuosikymmenen takaa. Ensimmäisen maailmansodan välitön syy oli Itävalta-Unkarin Serbialle esittämä uhkavaatimus kruununperijänsä murhaan syyllistyneen terroristijärjestön serbialaisten jäsenten luovuttamisesta. Epäily Serbian tuesta terroristeille oli ilmeisen perusteltu ja murhaa pidettiin yleisesti poikkeuksellisen häikäilemättömänä. Vuonna 1914 johtavat suurvallat eivät kuitenkaan lämminneet ajatukselle terroristien suojelemisen riittävydestä sodan oikeuttamiseen. Tärkeämpää kuin serbialaisten mahdollinen syyllisyys oli Balkanin sotilaallinen tasapaino, jota Itävalta-Unkarin hyökkäys luovutusvaatimukset itsepintaisesti torjuneeseen Serbiaan uhkasi vakavasti horjuttaa. Moraalisten tulkintojen sijasta osapuolten ratkaisut perustuivat kylmään reaali politiikkaan. Tuolloinkin lopputuloksena oli sota, johon terroristit olivat pyrkineetkin.(13)

Viitteet:

1. Kansainvälisten sodan lakien kehityksestä kautta aikojen ja niiden toteutuksen vaikeudesta katso mm. Best 1980, Bourke 1999, Glover 2001, Howard 1994, Johnson 1981, Johnson 1984, Marjomaa 2000 ja Marjomaa 2001.
2. Best 1980: 112–121, 190–200, 234–244, 294–297, 326–327, Walzer 1977: 179–196.
3. Greenwood 1996: 51–71.
4. Lehtonen 2001: 22, O'Sullivan 1986: 4–5 ja Wilkinson 1986: 208.
5. O'Sullivan 1986: 7–8 ja Teichman 1996: 5–6. Nykyaikaisen terrorismin synnystä katso mm. O'Sullivan 1986: 7–25 ja Teichman 1996: 5–8.
6. Walzer 1977: 198.
7. Axinn 1989: 135–136. Terrorismin määritelmän vaikeudesta katso mm. Greenwood 1996: 52–54, Martin & Romano 1992: 30–31, Primoratz 1996, Teichman 1996, Tucker 1997: 51–69 ja Walzer 1977: 197–206.
8. Yhdysvaltain terrorisminvastaisen strategian kehityksestä 1950-luvulta alkaen katso Tucker 1997: 1–50.
9. Freestone 1981: 195–217, Greenwood 1996: 69–70, Tucker 1977: 2–4 ja Wilkinson 1986: 213–214. Aiemmistä yrityksistä saada aikaan kansainvälinen terrorismin tuomitseva sopimus aina vuodesta 1907 lähtien Cassese 1996: 75–80.
10. Tucker 1997: 16–17.
11. Tucker 1997: 27–54 ja Wilkinson 1986: 206–207.
12. Tucker 1997: 43–45.
13. Ferguson 1998: 143–173 ja Kagan 1995: 183–205.

Kirjallisuus:

- Axinn, Sidney (1989): *A Moral Military*. Philadelphia: Temple University Press.
- Best, Geoffrey (1980): *Humanity in Warfare*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Bourke, Joanna (1999): *An Intimate History of Killing, Face-to-face Killing in Twentieth-century Warfare*. London: Granta Books.
- Cassese, Antonio (1996): "The International Community's 'Legal' Response to Terrorism". Teoksessa Gearty, Conor (ed.): *Terrorism*. Aldershot, Brookfield (USA), Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company.
- Glover, Jonathan (2001): *Humanity, A Moral History of the Twentieth Century*. London, Sydney, Auckland & Parktown: Pimlico (first ed. by Jonathan Cape 1999).
- Freestone, David (1981): "Legal Responses to Terrorism: Towards European Co-operation?". Teoksessa Lodge, Juliet (ed.): *Terrorism, A Challenge to the State*. Oxford: Martin Robertson.
- Greenwood, Christopher (1996): "Terrorism and Humanitarian Law – The Debate over Additional Protocol I". Teoksessa Gearty, Conor (ed.): *Terrorism*. Aldershot, Brookfield (USA), Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company.
- Ferguson, Niall (1998): *The Pity of War*. London, New York, Ringwood (Australia), Toronto & Auckland: Penguin Books.
- Howard, Michael, Andreopoulos, George J. and Shulman, Mark R. (eds.) (1994): *The Laws of War: Constraints on Warfare in the Western World*. New Haven and London: Yale University Press.
- Johnson, James Turner (1981): *Just War Tradition and the Restraint of War; A Moral and Historical Inquiry*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Johnson, James Turner (1984): *Can Modern War be Just?* New Haven and London: Yale University Press.
- Kagan, Donald (1995): *On the Origins of War and the Preservation of Peace*. London, New York, Sydney, Toronto & Auckland: Anchor Books.
- Lehtonen, Mikko (2001): *Syyskuun yhdennentoista merkitys*. Tampere: Vastapaino.
- Marjomaa, Risto (2000): "Sodan oikeutus". Teoksessa Risto Marjomaa, Jouko Nurmiainen, Holger Weiss (toim.): *Ilmestyskirjan ratsastajat. Sota, nälkä, taudit ja kuolema historiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Marjomaa, Risto (2001): "Oikeuttu sota ja sodan lait". *Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti Kosmopolis* 3/2001.
- Martin, John M., Romano, Anne T. (1992): *Multinational Crime; Terrorism, Espionage, Drug & Arms Trafficking*. London, Newbury Park (Col.), New Delhi: Sage Publications.
- O'Sullivan, Noel (1986): "Terrorism, Ideology and Democracy". Teoksessa O'Sullivan, Noel (ed.): *Terrorism, Ideology, and Revolution*. Brighton: Wheatsheaf Book Ltd.
- Primoratz, Igor (1996): "What Is Terrorism". Teoksessa Gearty, Conor (ed.): *Terrorism*. Aldershot, Brookfield (USA), Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company.
- Teichman, Jenny (1996): "How to Define Terrorism". Teoksessa Gearty, Conor (ed.) *Terrorism*. Aldershot, Brookfield (USA), Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company.
- Tucker, David (1997): *Skirmishes at the Edge of Empire; The United States and International Terrorism*. Praeger, Westport (Conn.) & London.

- Walzer, Michael (1992): *Just and Unjust Wars, a Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: BasicBooks (first edition 1977).
- Wilkinson, Paul (1986): "Fighting the Hydra: International Terrorism and the Rule of Law". Teoksessa O'Sullivan, Noel (ed.): *Terrorism, Ideology, and Revolution*. Brighton: Wheatsheaf Book ltd.

Kirjoittaja Risto Marjomaa on sotahistoriaan erikoistunut filosofian tohtori Helsingin yliopistosta. Sodankäynnin lisäksi hän on tutkinut Afrikan historiaa.

ENNEN JANYT
Historian tietosanommat